

ERIKA BRTÁŇOVÁ – OLGA VANEKOVÁ*

Dejiny slovenskej literatúry a srbská Vojvodina. Dva vojvodinské katechizmy a latinská ekloga Beata Bacska¹

BRTÁŇOVÁ, E. – VANEKOVÁ, O.: The Slovak Literature and the Serbian Vojvodina. Two Vojvodian Catechisms and the Latin Eclogue Beata Bacska. *Slavica Slovaca*, 53, 2017, No. 3-4, pp. 158-178 (Bratislava).

The goal of the paper is to show that Lower-land Vojvodina (Northern Serbia), which was inhabited in the second half of the 18th century by Slovak evangelicals of the Augsburg confession for economic and religious reasons, was an environment where specific literary culture was created being mainly based on religious and educational literature. It focuses on one of the significant manifestations of this sort of literature, i. e. catechism production, which features two characteristic lines: the original domestic catechism (Matej Ambrózi *Jádro náboženství křesťanského ku prospěchu evangelických konfirmandů/The Core of Christian Religion to the Benefit of Evangelical Confirmands*, 1844) and the adaptation of a translation of a foreign (German) catechism (Leopold Abafi – *Heinrich Wendel: Výklad malého katechismu D. Martina Luthera/The interpretation of Dr Martin Luther's Small Catechism*, 1870). The second part of the article deals with occasional print by Michal Godra (1801-1874) *Carmen pastorium* (Novi Sad, 1841). The paper focuses on the first of two eclogues titled *Beata Bacska. Ecloga I. (Blessed Bácska, eclogue I.)*, which is composed of 97 lines written in hexameter. The article includes a transcription of the Latin text, a prosaic translation into Slovak and the interpretation of its themes and motifs.

The history of Slovak literature, religious and educational genres, catechism, the 19th century, Vojvodina, Matej Ambrózi, Leopold Abafi, Štefan Plačko, Jozef Miloslav Hurban, Latin-language occasional poetry, Michal Godra, eclogue, Bácska.

Z hľadiska dejín literatúry sa nad hranicami bytia vojvodinských dolnozemsých Slovákov zamýšľa Michal Harpáň, ktorý konštatuje, že v prípade prvého vývinového úseku slovenskej dolnozemskej literatúry, trvajúceho od polovice 18. storočia až do roku 1918, treba kritériá zaraďovania spisovateľov do tejto literatúry, ktoré predstavujú pôvod, pôsobenie na Dolnej zemi, dolnozemska tematika a tvorba v slovenskom jazyku, „uvoľniť a rozšíriť“. Za podstatné meradlo pokladá „príchod zo Slovenska na Dolnú zem, pôsobenie v slovenskom etnickom prostredí a používanie vtedajších spisovných jazykov (biblická čeština, resp. slovenčina).“² Harpáňovo širšie meradlo umožňuje objektívnejší pohľad na danú literárnu kultúru.

Dva dolnozemske (vojvodinske) katechizmy

V prostredí dolnozemskej Vojvodiny (severné Srbsko), ktorú od druhej polovice 18. storočia osídľujú z ekonomických a náboženských dôvodov slovenskí evanjelici augsburského vyznania, vzniká špecifická literárna kultúra, ktorej základ tvorí predovšetkým nábožensko-vzdelávacia

* Doc. PhDr. Erika Brtáňová, CSc., Ústav slovenskej literatúry SAV, Konventná 13, 81103 Bratislava;

Mgr. Olga Vaneková, PhD., Ústav slovenskej literatúry SAV, Konventná 13, 811 03 Bratislava.

¹ Štúdia je výstupom z grantového projektu VEGA 2/0043/18 *Osvietenské písanie a VEGA 2/0117/17 Príležitostná básnická tvorba Juraja Palkoviča, Bohuslava Tablica a Pavla Jozefa Šafárika*.

² Harpáň, Michal: Kto bol a je slovenský dolnozemský spisovateľ? In Ambruš, Ivan Miroslav – Hlásnik, Pavel – Unc, Bianca (eds.): *Dolnozemski Slováci – hranice určenia*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2013, s. 68.

literatúra. Kralický preklad Biblie a zbierka duchovných piesní Tranoscious, ktoré si väčšina vysťahovalcov zo Slovenska odnášala so sebou, predstavujú dve stránky totožnosti dolnozemskej Slovákov: vierovyznania a národnosti.³ Dôležitú úlohu v náboženskom, mravnom a kultúrnom rozvoji evanjelickej cirkvi augsburského vyznania zohrávali tiež katechizmy.

V slovenských evanjelických a. v. cirkevných zboroch sa katechizmová náuka zakladala zväčša na Lutherovom Malom katechizme, v priebehu času však vznikla potreba komentárov, ktoré by jeho obsah spoľahlivo vysvetľovali. Tým v predhovore svojej edície *Křesťanský katechismus pro školskou i dospělejší mládež evangelickou* (1846) argumentuje Štefan Plačko, ktorý pôsobil ako farár v dolnozemskej Sarvaši a neskôr bol zvolený za békešského seniora.⁴ Plačko v svojom výklade Lutherovho katechizmu zdôrazňuje živosť výuky náboženstva na úkor doslovného memorovania látky. Ide mu predovšetkým o to, aby sa u vyučovaných vzbudil záujem o predmet, vzrástlo ich rozumové poznanie, podporil sa rozvoj ich citov a formovali sa ich mravné postoje.⁵ Rovnaký názor na vyučovanie náboženstva zdieľa Matej Ambrózi v svojom veršovanom katechizme *Jádro náboženství křesťanského ku prospěchu evangelických konfirmanů* (1844), ktorý vyšiel o dva roky skôr ako Plačkova príručka. Už miesto vydania Pešť naznačuje, že jeho používateľmi mali byť hlavne dolnozemskí Slováci.⁶

Matej Ambrózi (Ambrózy) patril medzi niekoľko desiatok slovenských učiteľov a kňazov, ktorých pôsobenie na Dolnej zemi v prvej polovici 19. storočia je dôkazom toho, že evanjelická a. v. cirkev mala veľký vplyv na udržiavanie národného povedomia vojvodinských Slovákov a podieľala sa tiež na rozvoji ich osvetového a kultúrneho života.⁷

Matej Ambrózi, rodák z Liptovskej Sielnice (1797), sa na Dolnú zem dostal po ukončení bohosloveckého štúdia v Šoprone. Pôvodne mal v úmysle študovať v Nemecku, ale „tieto jeho plány zmarili metternichovské úrady.“⁸ Preto na odporúčanie superintendenta Adama Lovicha prijal miesto učiteľa-levitu v Novom Sade. Po vysvätení za kňaza v Pešti (1819) bol farárom v Bajši (od augusta 1820), v Bečkerekú – dnešnom Zreňanine (od marca 1825) a v Kovačici (od októbra 1837). Okrem toho bol dekanom dolného Banátu (1826-1832) a prvým banátskym seniorom (1836-1847).⁹ Vykonával mnoho zásluhných činov, ku ktorým patrí napríklad postavenie fary v Bajši a počiatok výstavby tamojšieho kostola. Jeho pôsobenie v Kovačici vyzdvihuje neskorší kovačický farár Ján Čaplovič: „Jeho voľba bola veľmi šťastná. Cirkevný zbor kovačický získal v ňom muža zbožného, učeného, svedomitého a pracovitého, ktorý pôsobil tu spomedzi všetkých kovačických farárov najdlhšie a pôsobil požehnané.“¹⁰

³ Vanko, Juraj Dušan: Dolná zem a evanjelická cirkev. In Ambruš, Ivan Miroslav – Hlásnik, Pavel – Unc, Bianca (eds.): Dolnozemskej Slováci – hranice určenia. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2013, s. 204.

⁴ „Jako známo jest, že malý Katechismus Luterův u našeho lidu v takové vážnosti až po dnes se nalezá, že jen tento Katechismem vlastně jmenuje a doma i ve škole potřebuje: tak do očí školy naše znajícímu padnouti musí i to, že takových knižčec, které by tentože Katechismus Luterův ouplně, zřetelně a cili přiměřeně v řeči naší vysvětlovaly, nemáme.“ (Plačko, Štefan: Přemluva. In: Křesťanský katechismus pro školskou i dospělejší mládež evangelickou. V Banské Štávnici: Pismem Františka Lorbera, 1846, s. V.

⁵ „Posléz dát sobě oučinnivý učitel vždy na tom záležeti, aby se ne toliko pouhá paměť učenců svých brousila, ale i jejich zvědavost vzbudila, rozum vzdělával, srdce šlechtilo a vůle ke všemu dobrému nakloňovala.“ In: Tamže, s. VII.

⁶ Exemplár je uložený v historickom fonde Slovenskej národnej knižnice v Martine (sign. Snk SD 60).

⁷ Čelovský, Samuel: Félix Kutlík medzi vojvodinskými Slovámi. In: Z kultúrnych dejín Slovákov vo Vojvodine. Výber z textov, autor edičných poznámok, doslovu a registrov Jaroslav Čiep. Báčsky Petrovec: Miestny odbor Matice slovenskej v Srbsku, 2010, s. 66.

⁸ Michal Filip sa o tom zmieňuje v strojopisnom koncepte článku (s. 3), ktorý je uložený v Ústrednom archíve Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v Srbsku v Starej Pazove, sign. DMF AMBR/7087 Matej Ambrózy (1797-1869).

⁹ Hronec, Vítázoslav: Matej Ambrózi (heslo), dostupné na: <http://www.slovackizavod.org.rs/knjizevnost/licnosti/pregled/5185>

¹⁰ Čaplovič, Ján: Dejiny slovenského evanjelického a. v. cirkevného sboru v Kovačici. Kovačica: SEAVCS, 1928, s. 133.

Počas kanonickej vizitácie banátskeho seniorátu biskupom Jozefom Szekácsom (1862) bol spísaný protokol o pomeroch v kovačickom cirkevnom zbore. V protokole je zachytená Ambróziho krátka správa o čase („od konca zimy až do času žatvy“) a priebehu pravidelnej zborovej a školskej katechizácie (o jej výuke podľa „novej“ príručky).¹¹ K napísaniu *Jádra náboženství křesťanského* viedla Ambróziho prax učiteľa náboženstva.¹² V predhovore katechizmu priznáva, že podnetom k jeho vytvoreniu nebol nedostatok kvalitných príručiek tohto druhu v domácom jazyku, ale fakt, že ani jedna z nich nemala veršovanú formu.¹³ Pri voľbe tejto formy myslel hlavne na recipienta, ktorý by si mal základy katechizmovej náuky ľahko zapamätať a preniknúť rýchlejšie do jej podstaty. Ambrózi si totiž uvedomoval, že čím je výklad výstižnejší, tým viac odhaľuje myšlienkovú hĺbku predkladanej náuky.

Rozhodujúcimi pri voľbe veršovej formy neboli len mnemotechnické dôvody. Ambrózi verš vníma tiež ako umelecký útvar, lebo vyzdvihuje jeho ľubozvučnosť. Zmieňuje sa totiž o gréckom mýtickom spevákovi Orfeovi a jeho dojímavom speve, odkazuje tiež na využitie verša v náučnom texte Lykurga, legendárneho zákonodarcu v starovekej Sparte. Obidva príklady chápeme ako jasný dôkaz Ambróziho ocenenia klasicistickej estetickkej normy, o čom vypovedá aj jeho uprednostnenie sylabického veršovania s odôvodnením, že „slovenská mládež“ neovláda pravidlá časomernej prozódie.

*I zdívelá srdce svými libozvuky
táhne, jak Orfeus táhl sebou buky.
Toto Likurg, onen moudrý Řek, dobře znal,
proto zákony své lidu ve veršech dal.
Teď má zákon Boží pospolitá duše
mládeže slovenské sic v rytmovním rouše.
Neb o časoměrném básnířství nic neví,
rým však výrazem svým také moc svou jeví.*

Ambrózi volí teda takú podobu katechizmu, ktorá zodpovedá duševnej zrelosti žiakov stredného školskeho veku a o ktorej predpokladá, že zaujme a prebudí ich prirodzený a aktívny záujem o náboženstvo. Podľa Ambróziho slov jeho príručka obsahuje základy kresťanskej náuky, ktorú podáva Luther v Malom katechizme, a to v miere, ktorá nepresahuje rozumové a duševné schopnosti konfirmandov. Hoci sa Ambrózi hlási k tradícii, na začiatku ktorej stojí Lutherov Malý katechizmus, uvedomuje si, že jeho obsah je z hľadiska teologického poznania už nedostačujúci, preto ho rozvíja a dopĺňa. Okruh používateľov katechizmu nevymedzuje nielen konfesio-nálne, etnické a vekovo, ale aj teritoriálne: Banátskym seniorátom.

¹¹ „Katechizácie hneď, jakž zima popouští, začínají se, a trvají až do času žně. Pri tomto vyučovaní obyčajne na krátke opakovaná kázeň predpolednejší, za tím nasleduje výklad častečky Písem sv. Nového Zákona, v poradku Evangelium jednoho aneb druhého stojí. V tom vyučovaní bere podíl mládež, škole odrostlá, až do roku 18. Konfirmanti pres celý rok bývají u nás pripravováni v škole; jen měsíc před úvodem jejich do církve, bývají každodenně a summovně zvláště o večeri Páně poučeni, dle Katechismu od zdejšího kazatele v nově vydaného.“ Tamže, s. 153.

¹² Jádro náboženství křesťanského ku prospěchu evangelických konfirmandů do formy rytmovních veršů vložené v Banátě skrze M. A. V Pešti: Tiskem Trattner-Károlyiho, 1844, 72 s. Ambrózi je autorom ešte jednej rovnomennej príručky *Jádro náboženství křesťanského pro školskou mládež evangelickou a. v. v c. k. Hranici německo-banátské*. V Pešti: Nákladem Karla Osterlama, 1861, 215 s.

¹³ Veršované katechizmy vznikali aj v katolíckom prostredí. Editorom jedného z nich je český barokológ Josef Vašica *Křesťanské učení veršemi* vyložené od Bedřicha Bridela. Frýdek: Exerciční dům otců redemptoristů, 1939.

¹⁴ O funkcii katechizmu ako domáceho čítania v katolíckom prostredí píše Sládek, Miloš: Na okraj Klugarova Katechizmu aneb O Zibrtovi, Jiráskovi a o kopacím míči. In Hanzová, Barbora (ed.): *Pokušení Jaroslava Kolára*: sborník k osmdesátinám. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, 2009, s. 208.

*Toto pak jádro sem vložil do formy své
pro dítky v Banátské slovenské církvi mé,
které školskou známost svatou dovršují
k stolu Páně, odtud jinam se hotují.*

Ambrózi predkladá čitateľovi aj možnosť využitia príručky ako domáceho čítania.¹⁴ Lebo hovorí, že z jej obsahu môžu mladí kresťania čerpať duchovnú a duševnú posilu aj pri plnení svojich bežných životných úloh: mladí muži počas vojenskej služby a mladé ženy starajúce sa o rodinu a domácnosť.

Ambrózi priznáva, že v svojej príručke základov kresťanskej vierouky ponúka evanjelickým farárom a učiteľom iba jeden z možných spôsobov katechizácie, no zato overený vlastnou dlhoročnou praxou.

Štruktúra Ambróziho katechizmu ako celku rešpektuje obsah štandardnej náboženskej výučby konfirmandov. V porovnaní s Lutherovým Malým katechizmom vykazuje isté obsahové rozdiely a tiež odlišnosti v usporiadaní látky. Prvá neveršovaná časť obsahuje základné články kresťanskej viery a hlavnú modlitbu (*Desatero Božích prikázání, Summa zákona Božího, Obecné vyznání víry Křesťanské, Modlitba Páně*). Zvlášť sa vyznačuje podstata náboženstva a kresťanské vierovyznanie sa konfrontuje s pohanským (*Prístup*). Časť venovaná histórii približuje udalosti z biblických a cirkevných dejín (*O Ježíši Kristu a Církvi jeho*), zo svetových a národných dejín (*O Bohu a jeho vlastnostech, O stvoření světa, a člověka, O Božím opatrování*). Osobného života jednotlivca sa týkajú pasáže, ktoré poučujú o príkladnom vzťahu k Bohu (*O povinnostech k Pánu Bohu*), k sebe samému (*O povinnostech k sobě*), k ostatným ľuďom (*O povinnostech ku bližním, O povinnostech k lidem v rozličných stavech*) a k iným živým tvorom (*Povinnosti křesťana k nerozumnému stvoření*). Napokon nasleduje výklad o praktizovaní náboženstva (*O pobožnosti a její odplatě radostné*), o podstate hriechu (*O hříchu, a jeho odplatě žalostné*), o význame sviatostí (*O svátosti křestu, O svátosti večeře Páně*) a všeobecne koncipovaný príhovor konfirmanda k rodičom (*Odpýtanka konfirmanů*). V poslednej časti katechizmu (*Přídavek*) sa vyratávajú rozdiely medzi vierovyznaním katolíkov, evanjelikov, príslušníkov gréckeho obradu a kalvínov.

Vieroučná látka sa podáva štandardne formou dialógu, pričom sa striedajú dva typy otázok: jedny apelujú na svedomie čitateľa a nabádajú ho k osvojeniu si správnych postojov (*Co ty dáš P. Bohu za jeho dobrotu?*), iné, formulované všeobecne, sú zamerané na rozširovanie vedomostného obzoru recipienta (*V pátáctém století co probovali někteří mužové osvícení?*).

V časti (17) nadpisanej titulom *O Ježíši Kristu a Církvi jeho* Ambrózi predkladá poznatky z raných cirkevných dejín, počnúc cyrilo-metodskou misiou medzi Slovanmi na Veľkej Morave v 9. storočí a končiac obrátením ich „spolukrajanov“ Maďarov v 10. storočí.

*Kedy, a či peči dal Bůh Slavjanům v Uhřích Krista znáti¹⁵
Bůh, Slavjanům v Uhřích chtěje požehnati.
V devátem století dal jim Krista znáti;
peči Ratislava krále moravského,
který od Michala, cisaře řeckého,
žádal učitelů způsobných, křesťanských,
k obráčení svojich národů pohanských.
Tento poslal mnichy Methoda, Cyrilla,*

¹⁵ V úryvkoch z Ambróziho katechizmu vynechávame poznámky, ktoré obsahujú úryvky z biblických kníh a odkazy na ne.

*v ktorých se naděje jeho nezmýlila.
Neb títo učení, pobožní bratrové
horlili stavěti všudy chramy nové
Bohu křesťanskému, v nichž lidu kázali
do jeho jazyka Písma překládali.
O bohoslužebné knihy, zpěvy stáli,
tak slavjanskou poctu Boží zakládali.
Od latinských kněžů v Římě žalováni,
kam skutečně byli na soud povoláni,
že nepravě učja, nejvíc v mateřčině
Krista Spasitele, a ne v latinčině.
Však očistili se, a ospravedlnění
k biskupským hodnostem byli povýšeni.
V desátém století i spolukrajané
Maďaři začali býti též křesťané,
následujíc příklad Gejzy, vůdce svého
a syna Štěpána též pokřesťěného,
který potom jako první uherský král
o spasení lidu skrz Krista hersky¹⁶ stál.¹⁷*

O cirkevných pomeroch v 15. storočí (19. *V pátnáctem pak století co probovali někteří mužové osvícení*) sa pojednáva iba krátko. Informáciu o prenasledovaní nositeľov reformných myšlienok v cirkvi dopĺňa poznámka, v ktorej sú vymenované charakteristické udalosti ako upálenie Jána Husa, násilná smrť Hieronýma Pražského a Savonarolu a rovnaký osud niektorých Valdenských. Prehľad udalostí uzaviera zmienka o vystúpení Luthera a jeho boji za čistotu cirkevného života a o sformovaní evanjelickej cirkvi.

Ambrózi podobne ako aj iní autori katechizmov „vstupuje do života veriaceho nielen optikou viery, ale modeluje ho všestranne ako individualitu a príslušníka society.“¹⁸ V rámci individuálnej starostlivosti (*O povinnostech k sobě*) nabáda jednotlivca k zdravému životnému štýlu, k striedmosti a k disciplíne, pričom pripája aj konkrétne varovanie: pred prechladnutím vystríha kovačické ženy, ktoré vraj o ochranu svojich nôh veľmi nedbajú, lebo chodia rady bosé.

Kdo si neprechladí nohy v své mladosti:

*Nebudou ho pozděj' snadno lámat kosti.**

*(*Toto zvláště k výstraze církve mé nynější, a v ní nejvíce pohlaví ženskému.)*

Recipient dostáva v závere katechizmu ešte usmernenia o limitoch primeraného vystupovania voči pozemským autoritám, o prejavoch úcty a poslušnosti, o platení daní a vernej službe (*O povinnostech k lidem v rozličných stavech*).

Do diskusie o podobe a obsahu katechizmovej náuky významne prispel Leopold Abafi (Abaffy), evanjelický farár vo vojvodinskom Slovenskom Aradáči, známy aj ako organizátor a účastník slovenského povstania v revolučných rokoch 1848-49. Po krátkej úradníckej kariére na Slovensku vo funkcii podžupana Nitrianskej stolice dokončil štúdium teológie a bol

¹⁶ Horlivo [poznámka E. B.]

¹⁷ Jádno náboženství křesťanského ku prospěchu evangelických konfirmantů do formy rytmovnicí veršů vložené v Banátě skze M. A. V Pešti: Tiskem Trattner-Károlyiho, 1844, s. 17-18.

¹⁸ Bočková, Hana: *Knihy nábožné a prosté: k nábožensky vzdělávací slovesné tvorbě doby barokní*. Brno: Matice moravská, 2009, s. 38.

vysvätený.¹⁹ Po návrate do rodiska v roku 1854 sa začína naplno venovať nábožensky zameranej publicistike: editorstvu nábožensko-vzdelávacích knižiek, ktoré vydáva v spolupráci so známym peštianskym tlačiarom slovenského pôvodu, s Viktorom Horňanským. Podieľa sa na ich textologickej príprave, prekladá ich a koncipuje k nim sprievodné texty. Na sklonku života (1881-1882) rediguje ešte kazateľský mesačník Slovo života, ktorý mal saturovať potreby slovenských evanjelických duchovných a dbať tak o hlásanie „čistého Slova Božieho“, ako píše v liste z 29. 8. 1881 Jánovi Kutlíkovi, st.: „*A neklamte sa, bračok môj zlatý! Nože sa rozhladni a porátaj v známych nám seniorátoch v Báčke, v Békeši, v Peštiansku, v Novohrade a v Banáte, v kolkých cirkvách sa čisté Slovo káže? Ja viem pozitívne, že som v štvrtine čiastky. Či je teda nie naša svätosvätá povinnosť voľajakým spôsobom tu účinkovať, aby sa to napravilo?*“²⁰

O výklade Lutherovho katechizmu L. Abafi diskutuje v článku V jaké rozsáhlosti se má vysvetľovať Malý katechismus Dra Martina Luthera v národných školách našich uverejnenom na pokračovanie v dvoch číslach *Cirkevných listov* v roku 1869 (č. 4 a 5). Podkladom k napísaniu príspevku sa stala Abafiho reč, ktorú predniesol na učiteľskej konferencii torontálskeho dekanátu vo Veľkom Bečkereku.

V článku Abafi definuje pramennú bázu katechizmu, ktorú má tvoriť Biblia, biblická história, Transcius, svetové a národné dejiny, životy dobrých a zlých ľudí, národné príslovia a porekadlá. Biblickú históriu, ktorou sa podľa Abafiho kompenzuje nedostatok vlastných skúseností recipienta, zastupujú životné príbehy biblických postáv a životopis Martina Luthera. Tento dôležitý prameň katechizmovej náuky si vyžaduje od učiteľa náboženstva zvýšené sústredenie, aby sa vyhol upozorňovaniu na nepodstatné a malicherné záležitosti.²¹

O tretej „pomocnej knihe“ katechizmu, o Transciu Abafi konštatuje, že sa používa častejšie ako Biblia a má preto veľký vplyv na život jednoduchých ľudí. Vyzdvihuje predovšetkým duchovnú hodnotu piesní zoskupených v Transciu, lebo sú výsledkom osobných skúseností zbožných mužov, ktorých viera bola preverená mnohými skúškami.²²

Zo svetových a národných dejín má katechizmus obsahovať také príklady, ktoré ukazujú, aké hlboké stopy v nich zanechalo kresťanstvo. Čo sa týka „životov dobrých i zlých ľudí“ odporúčajú sa vyberať príklady z blízkeho okolia, aby ich pravdivosť bola overiteľná. Ľudové príslovia a porekadlá sú dôležité preto, lebo tvoria podľa Abafiho slov tzv. národnú filozofiu.

Abafi sa zamýšľa aj nad rozsahom prednášanej katechizmovej náuky. Stanovuje jej minimálnu hranicu, ktorú predstavuje požiadavka naučiť recipienta ako si má počínať v živote, aby po smrti získal večnú spásu. Hornú (maximálnu) hranicu považuje Abafi za ťažšie určiteľnú, čo ho vedie k všeobecnému konštatovaniu, že učiteľ náboženstva by sa mal riadiť tým, že z „bohatej látky“ vyberie iba to „najužitočnejšie“.²³

¹⁹ Jančovic, Ján: Aradáčsky farár – účastník slovenského boja za slobodu. In: Padinské zvony, máj 2009, roč. 14, č. 54, s. 10-11. Dostupné online: <http://www.ecavyu.com/pz/pz54.pdf>

²⁰ Originál listu sa nachádza v Archíve literatúry a umenia SNK (sign.: 60 L 24). Obširnejšie z neho citujem v štúdiu Kazateľský mesačník slovo života ako kultúrny fakt. In Gerát, Ivan a kol. (eds.): Vedy o umeniach a dejiny kultúry, Bratislava: Ústav dejín umenia SAV, 2013, s. 243.

²¹ Abaffy, Leopold: V jaké rozsáhlosti se má vysvetľovať Malý katechismus Dra Mart. Luthera v národných školách našich? In: *Cirkevní listy*, roč. 5, 1869, č. 5, s. 90.

²² „Avšak nech žaden nemyslí, že svaté písně tyto jsou náboženský, nahodně nakopený a do veršů vlitý materiál, bez ducha, bez života, bez historie! O né! Každá skoro píseň je výtok zbožných v Kristu zaštipených a právě proto od světa pronasledovaných a v Kristu nejvyšší svou rozkoš nalezších srdcí, je odlesk mnohozkušeného a v peci kříže vyprůbovaného života, je výkvět osobně zkoušeného a zažitého křesťanství.“ Tenže, s. 61.

²³ Tenže, s. 92.

Už v čase uverejnenia uvedenej prednášky pracoval Abafi intenzívne na preklade katechizmu nemeckého teológa Henricha Wendela, lebo vo februári nasledujúceho roku (1870) v Cirkevných listoch oznamuje, že ho zadal do tlače u Viktora Horňanského.

Abafi v ozname sústreďuje pozornosť na prednosti Wendelovho katechizmu. Vyzdvihuje predovšetkým vernosť Lutherovmu podaniu látky a zameranosť na dospievajúcu mládež, ktorá tak bude môcť nadviazať na získané vedomosti z Malého katechizmu. Okrem širokej pramennej bázy (Písmo sv. a príklady zo života) chváli ešte kvalitu výkladu, jeho jasnosť a zrozumiteľnosť a rešpektovanie rozumových schopností recipientov (menšími literami vytlačený text nie je pre slabších žiakov záväzný). Výber titulu a jeho preklad do domáceho jazyka zdôvodňuje používaním tohto katechizmu vo viacjazyčných zboroch v nemeckej pôvodine a v dobrom maďarskom preklade. Dodáva, že v niektorých zboroch torontálskeho dekanátu majú k dispozícii rukopisnú „sčesťenú“ verziu.

Takto argumentuje aj v predhovore vydaného katechizmu, kde konštatuje, že nejednotnosť v náboženskej výchove by v jazykovo rôznom prostredí mohla viesť ľahko k náboženským rozporom, hoci časť slovenskej verejnosti by privítala skôr pôvodnú príručku: „*V našej mnohojazykovej cirkvi (zvlášť tu na Dolnej zemi) i to na váhu padá, že i Nemci i Maďari katechismus tento majú; byľat' tedy žadoucňá věc, aby i do slovenčiny (bibličitiny) preložen byl, aby tak dítky v jedné a té isté škole a rozličných jazycích se učící jedín a ten jistý katechismus v rukou měli; an' ruznosť v ohledě tomto snadno by příčinu k pohoršení zavdat mohla. To bud' i odpovědi těm, kteří by snad puvodní nějaký katechismus radši byli viděli.*“²⁴

Z hľadiska teórie prekladu je podstatné Abafiho vyjadrenie o náročnosti prekladateľskej práce, ktorá je niekedy až taká obťažná, že skoncipovanie pôvodného diela by bolo omnoho ľahšie: „*Každý zná, kdo se s prekladáním jinojazyčných knih do naši řeči zaobíral, jak mnohých těžkostí se tu pracovníkovi naskytuje; tak že v mnohém páde snadnější věci je něco původního napsati, nežli z cizího jazyka do naši řeči přeložiti. Jak a nakolik set to nižepodepsanému s touto práci podařilo, o tom soudiž časem svým obecnstvo samo. Nižepodpisaný všeckou možnou pilnosť na to vynaložil, aby ten německý výborný bratr v slovenském (biblickém) rouše se představil poctivému slovenskému obecnstvu.*“²⁵

Abafiho preklad Wendelovho katechizmu zaznamenal pozitívny ohlas. Autor recenzie (zrejme J. M. Hurban) uverejnenej v Cirkevných listov píše o tomto editorskom čine ako o „*novom plode pilného a všemi požadávkami cirkevními hojně opatřeného a nadaného spisovatele theologického p. Leop. Abaffyho*“.²⁶

*Výklad malého katechysmu Dr. Martina Luthera*²⁷ Abafi „spracoval“ podľa siedmeho vydania Wendelovej edície, ktorá sa dôsledne pridŕža členenia katechizmu na päť častí: I. Desatero Božích prikázání, II. Vira obecná křesťanská, III. Modlitba Páně, IV. O svátosti křstu svatého, V. O svátosti Večere Páně s naučením o zpovědi.²⁸

²⁴ Laskavému čtenáři pozdrav v Pánu. In: Výklad malého katechysmu Dr. Martina Luthera dle Wendela pro slovenské evanj. školy. Spracoval Leopold, ewvanj. kněz a konsist. radda. V Pešti: Tiskem a nákladem Viktora Horňanského, 1870, s. VIII.

²⁵ Tamže, s. 48.

²⁶ Literatura a umění. In: Cirkevní listy, roč. 6, 1870, č. 44, s. 350.

²⁷ Exemplár Abafiho katechizmu, ktorý sa nachádza vo farskej knižnici v Starej Pazove, obsahuje venovanie napísané jeho vlastnou rukou „Milému švagrovi Jozefovi Kolényimu obetuje puvodca.“ Podľa informácie Mgr. Igora Feldyho, pazovského zborového farára, sa do farskej knižnice dostal z pozostalosti Jána Lacku (1867-1958), ktorý pôsobil ako farár v Binguli a v Šíde. Pozri bližšie Marčoková, Darina: Ján Miloslav Lacko. In: Farári Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v Juhoslávii v rokoch 1921-1996. Báčsky Petrovec: Úč. s. Knihtlačiareň KULTÚRA, 1996, s. 40.

²⁸ V knižnici bývalého bratislavského lýcea (dnes Lyceálna knižnica pod správou UK SAV) sa zachovalo pod sign.: V. teol. 4441 tretie revidované vydania Wendelovho výkladu Lutherovho malého katechizmu v maďarčine Dr. Luther Márton Kis Kátéja / Wendel Henrik magyarázatával. Harmardik javitótt kiadás. Sopronban: Kiadja Seyring Adolf, 1871. 126 s.

V Predhovore Abafi predkladá koncept katechizácie, počítajúci s tromi cieľovými skupinami, pre ktoré je katechizmus určený: dieťa, ktoré sa „*pilne a vděčně učí*“, otec, ktorý je povinný „*dítky své hned od mladé mladosti skrze vyučování z katechysmu k panu Ježíši priváděti*“ a učiteľ národnej školy. Hoci otázka pôvodnosti príručky nebola pre Abafiho prvoradá, lebo jeho hlavným cieľom bolo sprístupniť učenie evanjelickej cirkvi, prehľadne usporiadané a jednoducho podané, a jeho primeraným výkladom zvýšiť vzdelanie evanjelicko-luteránskej obce, priznáva, že ako „*spracovatel*“ postupoval tvorivo a pôvodný text rozšíril v časti pojednávajúcej o desiatich Božích prikázaniach a prispel tiež vlastným výberom piesní a modlitieb.²⁹

Wendelov výklad ilustrujú výlučne iba príklady vybrané zo Starej a Novej zmluvy. Výnimkou je Abafiho poznámka v komentári k druhej prosbe Otčenáša (Příd' království tvé). V poznámke (rovnako ako M. Ambrózi) informuje o misijnom účinkovaní slovanských apoštolov Cyrila a Metóda: „*Bůh zřídil úřad kazatelský, dal Evangelium o svátosti, a jediné skrze tyto prostředky milost dáva nám Ducha svého Svátého. (5 tý článek Augšp. vyzn.) Tak přišlo království Boží skrze Petra i ku Korneliovu a jeho domácím (Sk. Apošt. 10.) skrze Pavla do Malé Asii (Sk. Apošt. 13.) a do Evropy (Sk. Apošt. 16-18.); skrze Cyrilla a Methoda, slovanských apoštolů i k nám do našeho národu.*“³⁰

Za dodatočne vloženú do Wendelovho výkladu možno pokladať ešte poznámku, v ktorej definuje zradcu národa: „*Zradí národ svůj, kdo ze soběckých cílů ne svého, ale cizího národa dobré na srdci nosí a podporuje.*“³¹ Okrem toho nachádzame medzi Abafiho a Ambróziho katechizmom podobnosť pri výklade štvrtého prikázania („*Cti otce svého i matku svou, abys dlouho živ byv na zemi*“) v popise vzťahu jednotlivca k svetskej a cirkevnej vrchnosti.³²

Piesňami, vybranými z Tranovského *Cithary sanctorum*, ktoré Abafi necituje v plnom znení, ale pripája iba ich incipy a číslo strany spevníka, vysvetľuje bližšie tézy kresťanskej vieročky. Išlo mu hlavne o to, aby boli vieroučné články podané čo najzrozumiteľnejšie a čitateľ si ich mohol ľahšie osvojiť. Duchovný rast recipientov chcel podporiť podobným spôsobom tiež modlitbami: „*duchovní osení jen tam zdarně poroste, kde duchovní rosou vzkroušených modliteb záléváno bývá.*“³³

Modlitbám venoval Abafi osobitnú prílohu *Přídavek některých nábožných a horlivých modliteb*, kde sú zastúpené nasledovné žánrové varianty: modlitby ranné, poľudňajšie, večerné a určené k rozličným príležitostiam. Podľa priezvisk „*Jakobei*“, „*Wěgh*“ a „*Dle Löheho, Molnár*“ možno identifikovať ako pramene tri modlitebné zbierky: *Duchovních modliteb poklad* (1732) slovenského barokového básnika Pavla Jakobeiho, *Horlivé a nábožné křesťanské modlitby* (1799 a 1807; 1853, 1861) evanjelického kazateľa pôsobiaceho v Čechách Jana Věgha a *Jádro modliteb* nemeckého luteránskeho teológa Wilhelma Löheho v preklade českého farára a superintendenta Daniela B. Molnára (1860).

To, že náboženské vzdelávanie bolo skutočne témou, o ktorej sa živo diskutovalo, svedčí správa Felixa Kutlíka o vyučovaní náboženstva v Báčskom Petrovci. Ako tamojší kaplán vyzdvihuje podiel školy na náboženskej výchove, čo ilustruje prácou učiteľa petroveckej školy

²⁹ „Kdo zajisté bedlivě oba porovná, najde dost' samostatné puvodní práce, zvláště v dekalogu a při upotrebování sv. písniček a krátkých modliteb.“ (Laskavému čtenáři pozdrav v Pánu. In: Výklad malého katechismu Dr. Martina Luthera dle Wendela pro slovenské evanj. školy. Spracoval Leopold, ewvanj. kněz a konsist. radda. V Pešti: Tiskem a nákladem Viktora Hornánského, 1870, s. VIII.)

³⁰ Tamže, s. 109.

³¹ Je to odpověď č. 2 na otázku č. 135. Neznal by si mi příležitostně některé druhy zrad oznámit? In: Tamže, s. 45.

³² Tamže, s. 26-30.

³³ Tamže, s. 25.

Karola M. Lehotského, konkrétne jeho prikladným vedením žiakov k samostatnej práci, k modleniu sa vlastnými slovami: „Pri vyučovaní náboženstva, to sa žiadnemu ľúbiť nemôže, že deti katechizmus a výklad k tomu sa len naspamäť učili. Čo to prospeje? Slobodný detinský výklad od dieťaťa žiadať treba, však, ono čo pochopí, to i ústne povie. Niektorý z učiteľov žiadajú, aby farári náboženstvo v škole učili. Hovorí, že je to kňazova práca. Naozaj? A ty čo veríš? Či je viera nie tvoja? Mne jeden mladý učiteľ povedal: ja si učiteľ v škole bez vyučovania náboženstva predstaviť neviem. Či nemal pravdu? Ved' pri vyučovaní všade má byť Pán.

Doposiaľ som nebol videl ten spôsob vyučovania, aby bol učiteľ deti samostatne modliť sa učil. Videl som to v škole petrovskej, kde usilovný mladý muž p. K. M. Lehotský, deti slobodne modliť sa učil. V jeho škole jeden chlapec dostal na exámene túto otázku: „Ako by si sa k Pánu Bohu modlil, keď by si odišiel do sveta?“ Modlitba jeho bola krátka, ale čo myslí chlapec v útlo svojom veku myslela, že čo je v svete človeku potrebné, to si duša jeho od Boha žiadala. To znamená potom učiť.“³⁴

Katechizmovú tvorbu, ako jeden z významných dokladov pestovania nábožensko-vzdelávacej literatúry v prostredí dolnozemskej Vojvodiny, tvoria dve línie: pôvodný katechizmus (M. Ambrózi) a adaptácia prekladu nemeckého katechizmu (L. Abafi). Ide o postupy, ktoré boli legitímne nielen v nábožensko-vzdelávacej literatúre, ale aj v ostatnej literárnej tvorbe. V edíciách katechizmov sa autori nevzdávajú ani umeleckých ambícií a kladú zvýšený dôraz aj na estetickú stránku textu, aby tak posilnili jeho čitateľskú príťažlivosť.

Latinská ekloga Beata Bacska

Výskum slovensko-srbských medziliterárnych vzťahov a medzikultúrnych súvislostí sa okrem iných tém zameriava na poznanie osobností slovenskej histórie, ktorých činnosť sa na dlhšiu alebo kratšiu dobu spájala s oblasťou Vojvodiny v Srbsku. Jednou z takýchto postáv je i Michal Godra (1801-1874), ktorý bol v r. 1828-1831 vychovávateľom v rodine Tošu Stratimiroviča v Kulpíne a od r. 1836 do r. 1868 riaditeľom slovensko-nemeckého gymnázia v Novom Vrbase.

Michal Godra³⁵ sa narodil 24. 1. 1801 v Bohuniciach, dnes súčasť Pukanca, v rodine evanjelického farára Michala Godru, ktorý bol členom Učenej spoločnosti banského okolia. Základné školy navštevoval Michal Godra v Bohuniciach a Banskej Štiavnici, v r. 1817-18 študoval v Modre a Šoprone, v r. 1821-22 na evanjelickom lýceu v Bratislave a v r. 1825-27 študoval teológiu vo Viedni. Počas pôsobenia v Kulpíne vo Vojvodine v r. 1828-31 nadviazal kontakty s Pavlom Jozefom Šafárikom a spolu s ním a Jurajom Rohoňom založil v Hložanoch (osvietensko-klasicistickú) učennú spoločnosť *Societas slavica*. V r. 1832-34 pracoval ako vychovávateľ u grófa Steinlein-Saalensteina v Pešti. Michal Godra úzko spolupracoval s Jánom Kollárom. Podieľal sa na činnosti Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej a bol spoluredaktorom almanachu *Zora* (1835, 1836). Od r. 1836 sa stal riaditeľom nižšieho evanjelického slovensko-nemeckého gymnázia v Novom Vrbase v Báčke vo Vojvodine na Dolnej zemi, v revolučných rokoch sa zdržiaval v Belehrade, kde bol redaktorom nemeckých novín *Der Serbe*. Od r. 1868 bol penzionovaný, žil v Báčskom Petrovci, kde 1. 3. 1874 zomrel.

³⁴ Úryvok z článku F. Kutlíka (*Z Báčskeho senioratu. Škola*. In: *Církevní listy*, roč. 7, 1871, č. 23, s. 233) prepisujem do súčasného pravopisu.

³⁵ Bio- a bibliografické údaje o Michalovi Godrovi čerpáme z publikácií *Slovník slovenských spisovateľov*. Ed. Valér Mikula. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry, 2005, s. 171-172; *Slovenský biografický slovník*. II. zv. E – J. Martin: Matica slovenská, 1987, s. 196-197.

Literárnohistorické syntézy dejín slovenskej literatúry a slovníkové práce venované slovenskej literatúre zaznamenávajú Godrove latinské i slovenské oslavné verše venované D. Kankovi, S. Žigmondymu, D. Stanislaidesovi a J. Kollárovi, historizujúcu baladu Vešelni na Muráni uverejnenú v almanachu *Zora* (1835) a jeho satirické básne a epigramy. V hodnotení jeho literárnej činnosti zhodne konštatujú jej periférnosť z hľadiska hlavných vývinových tendencií.³⁶

Svoje básnické juvenílie napísal Michal Godra v latinčine a zachovali sa v rukopisnej zbierke *Opera poetica* (1814-1816).³⁷ Godrovu záľubu v klasickej latinčine potvrdzujú aj sekundárnou literatúrou zaznamenané tri autorove latinské príležitostné básne z dvadsiatych rokov 19. storočia³⁸ venované pedagógom z vzdelávacích inštitúcií, kde M. Godra študoval:

1. Ode, qua viro clarissimo ac doctissimo Danieli Kanka... – Óda venovaná Danielovi Kankovi (1819).

2. Ode viro clarissimo ac doctissimo Samueli Zsigmondy,... – Óda venovaná Samuelovi Žigmondymu (1821).

3. Vota, Clarissimo ac Doctissimo Domino Danieli Stanislaides,... – Pranie pre Daniela Stanislaidesa (1822).

Vo fdoch Lyceálnej knižnice v Bratislave sa nachádza doteraz v nijakom bibliografickom súpise prác Michala Godru nezaznamenaná latinská príležitostná tlač z roku 1822. Ide o latinskú gratulačnú báseň vydanú pri príležitosti menín profesora evanjelického lýcea v Bratislave Jána Grosa s dobovo príznačným dlhým názvom: Ara Pietatis, Viro Clarissimo ac Doctissimo Joanni Grosz, In Illustri Lyceo A. C. (Augustanae Confessionis) Posoniensi, Philosophicarum et Philologiarum Scientiarum Professore Meritissimo, dum diem 24 Junii, Nomini suo Sacram, incolis recoleret, per ovantem Studiosam juventutem erecta, anno quo TVRCIA PROH! CARO GRAECORVM SANGVINE SVDAT. Posonii, Typis Simonis Petri Weber, et Filii.

Z chronogramu v podnázve vyplýva, že báseň bola vydaná v roku 1822.³⁹

Obdobie konca 18. a prvá polovica 19. storočia je v dejinách slovenskej literatúry tradične označované ako obdobie klasicizmu. Miloslav Vojtech vymedzuje slovenskú klasicistickú literatúru rokmi 1780-1840. Za jeden z jej prameňov (spolu s oživením odkazu antiky a vplyvom európskeho klasicizmu) považuje domácu tradíciu latinského humanistického básnictva, prejavujúcu sa predovšetkým analógiou „v žánrovej oblasti – slovenský raný klasicizmus a obdobie renesančného humanizmu spája dominujúci príležitostný charakter poézie“.⁴⁰ Príležitostnú poéziu tohto obdobia označuje ako dedičstvo humanizmu už Albert Pražák: „Po humanizmu

³⁶ Sedlák, Imrich a kolektív: Dejiny slovenskej literatúry I. Martin – Bratislava: Matica slovenská – Literárne informačné centrum, 2009, s. 330; Dejiny slovenskej literatúry II. Literatúra národného obrodovania. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1960, s. 138-139; Slovník slovenských spisovateľov. Ed. Valér Mikula. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, 2005, s. 172 (celé heslo je na s. 171-172, autor hesla Ľk = Ľubomír Kováčik).

³⁷ Zbierka je súčasťou rozsiahleho osobného fondu Michala Godru uloženého v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine pod signatúrou M 21.

³⁸ Rizner, Vladimír Ludovít: Bibliografia písomníctva slovenského od najstarších čias do konca r. 1900 II. G – K. Turčiansky sv. Martin: Matica slovenská, 1931, s. 31-32, heslo GODRA MICHAL; Saktorová, Helena: Bibliografia Michala Godru. In: Biografické štúdie 14. Martin: Matica slovenská, 1987, s. 153-171. Oba bibliografické súpisy zaznamenávajú len uvedené tri latinské príležitostné tlače Michala Godru.

³⁹ Gratulačná báseň vytlačená na štyroch listoch je uložená v Lyceálnej knižnici v Bratislave ako súčasť konvolútu so signatúrou BB 431 ako priv. 8. Podrobnejšie o tejto latinskej tlači Vaneková, Oľga: Latinská báseň Michala Godru venovaná Jánovi Grosovi (1822). In: 270 rokov dejín, literatúry a jazyka Slovákov vo Vojvodine. Zborník prác z medzinárodnej konferencie, ktorá sa konala v Novom Sade 16. októbra 2015. Nový Sad: Univerzita v Novom Sade, Filozofická fakulta, 2017, s. 164-173.

⁴⁰ Vojtech, Miloslav: Klasicizmus ako kultúrny projekt. In: Od baroka k romantizmu. Literárne smery a tendencie v slovenskej literatúre v rokoch 1780 – 1840. Bratislava: Univerzita Komenského, 2003, s. 83.

zdédila slovenská poésie veľkou a bohatou tradíciou časovej poésie. Její tematika bola zaměřena na významné okamžiky lidského života, na projevy k narodeninám, k nástupom v úřady, k svätbám, úmrtím, hlavne v vrchnosti, ale sestupne i u obyčejnejších lidí; ba stalo se časom zvykom oslavovať kdekoho, takže táto poésie zobecněla.⁴¹ Podľa Miloslava Vojtecha je diferenciálnym znakom medzi humanistickou a ranoklasicistickou príležitostnou (zväčša dedikačného a panegyrického charakteru) poéziou otázka literárneho jazyka: zatiaľ čo príležitostná poézia obdobia renesančného humanizmu využívala takmer výsostne latinčinu, „ranoklasicistická príležitostná poézia sa vyznačuje postupným prechodom od latinskej básnickej produkcie k symbióze latinských a slovenských (resp. českých) básnických textov až k textom písaným výhradne v domacom literárnom jazyku, teda v bernolákovskej slovenčine alebo češtine“.⁴² V dvadsiatych a tridsiatych rokoch 19. storočia, keď vrcholí slovenský básnický klasicizmus, sa podľa M. Vojtecha s príležitostnými gratulačnými a oslavnými básňami môžeme stretnúť „v menšej miere a už iba v slovenskej jazykovej podobe“.⁴³ V súvislosti s tvorbou Michala Godru možno toto tvrdenie trochu korigovať, keďže jeho latinské tlače vyšli aj v r. 1821 a 1822, takže v dvadsiatych rokoch 19. storočia latinskú básnickú príležitostnú tvorbu možno doložiť, a ako ukážeme nižšie, Michal Godra vydal tlačou latinské príležitostné básne ešte aj v r. 1841.

V r. 1836 sa Michal Godra stal profesorom a zároveň riaditeľom na nižšom evanjelickom gymnáziu v Novom Vrbase v Báčke vo Vojvodine. V dolnozemskej prostredí sa naďalej aj „popri náročných pedagogických povinnostiach a účasti na spoločenskom živote (...) systematicky venoval štúdiu a vlastnej literárnej činnosti“.⁴⁴ Dokladom prepojenia účasti na dolnozemskej spoločenskej živote a vlastnej literárnej činnosti môže byť aj príležitostná latinská tlač z r. 1841 s názvom *Carmen Pastorium*, ktorú Michal Godra napísal pri príležitosti menovania Antona Knézyho⁴⁵ do funkcie podžupana Báčskej stolice. Albert Pražák špecifikuje žánre príležitostnej poézie a ako zvláštnu skupinu vymedzuje básne písané pri príležitosti nástupu do úradu (inaugurácie, inštalácie): „V toku života zámok, tvrzí, kaštelí, zemanských kurií (...) far a škol bol slavnostným, oslavovaným okamžikom vstup nositeľa úradu v úrad. K tomu boli skládané oslavné básne, hymny a ódy, slavnostne tišténé, i graficky slavnostne upravované.“⁴⁶ Bibliografické zápisy prác Michala Godru ani iná sekundárna literatúra vyššie uvedenú príležitostnú latinskú tlač z r. 1841 nezaznamenávajú.⁴⁷ Popri „objave“ doteraz neznámej Godrovej tlačou vydanéj básne z r. 1822 venovanej profesorovi Jánovi Grosovi v Lyceálnej knižnici v Bratislave ide o ďalšiu doteraz neznámu latinskú

⁴¹ Pražák, Albert: K problematice slovenské příležitostné poésie druhé poloviny osmnáctého a první poloviny devatenáctého století. In: Universitas Carolina. Philologica 2. Praha: Karlova univerzita, 1956, s. 175-199.

⁴² Vojtech, Miloslav: Klasicizmus ako kultúrny projekt, op. cit., s. 84.

⁴³ Tamže, s. 85.

⁴⁴ Saktorová, Helena: Životné osudy a národnokultúrna aktivita Michala Godru. In: Biografické štúdie 18. Martin: Matica slovenská, 1991, s. 43.

⁴⁵ Anton Knézy bol príslušníkom šľachtickej zemianskej rodiny z obce Nemes Miletic (dnes Svetozar Miletic), neďaleko mesta Sombor v západnej Báčke. V r. 1841 bol menovaný za druhého podžupana Báčskej stolice, v r. 1843 – 48 zastával úrad prvého podžupana. Hlavným županom, o ktorom sa v básni hovorí vo veršoch 63 a 73, bol v tomto období (1837 – 1867) Josip Rudić. Pozri Magyarországh Vármegéyi és városai. Bács-Bodrog Vármegye II. Budapest, 1909, s. 247, 248. Za informácie o adresátovi Godrovej príležitostnej tlačke *Carmen pastorium* ďakujem profesorovi Samuelovi Čelovskému z Báčskeho Petrovca a Maríne Šimák Spevákovovej z Filozofickej fakulty Univerzity v Novom Sade.

⁴⁶ Pražák, Albert: K problematice slovenské příležitostné poésie druhé poloviny osmnáctého a první poloviny devatenáctého století, op. cit., s. 184.

⁴⁷ Jediná zmienka o tejto tlačke sa nachádza na internetovej stránke Ústavu pre kultúru vojvodinských Slovákov. Tlač je tu uvedená s trochu pozmeneným názvom *Carmen pastoriam* spolu s údajom o umiestnení tlačky v Literárnom archíve SNK v Martine. Autorom hesla o Michalovi Godrovi je Vítázoslav Hronec. Dostupné na internete: <http://www.slovakizavod.org.rs/licnosti/5194>.

príležitostnú tlač Michala Godru.⁴⁸ Osemstranová tlač *Carmen pastoricium* vyšla v Novom Sade v tlačiarni Pavla Jankoviča⁴⁹ a tvoria ju dve samostatné básne, eklogy s titulmi Beata Bacška. Ecloga I. a Knézy S. V. Comes. Ecloga II. Predmetom ďalšej časti štúdie je prvá z eklog uverejnených v tlači *Carmen pastoricium* s názvom Beata Bacška. Ecloga I. Súčasťou štúdie je prepis latinského textu básne s doplneným označením poradia veršov, prozaický preklad latinského textu a základná charakteristika tematicko-motivickej, výrazovej a žánrovej podoby básne. Vzhľadom na skutočnosť, že ide o príležitostnú poéziu, súčasťou interpretácie je aj úsilie „odhaliť“ historické pozadie vzniku básne, adresáta i ďalšie dobové reálie „ukryté“ v texte.

CARMEN PASTORICIUM,
Quo
SPECTABILI ac GENEROSO DOMINO
ANTONIO KNÉZY
de N. M.,
die 20 Decembris 1841
IN INCLYTO COMITATU BACSIENSI
MUNERE S. V. COMITIS
AUCTO,
MUSA NEOVERBASIENSIS
DE NOVIS HONORIBUS
pia mente congratulatur.

NEOPLANTAE,
Typis Pauli Jancovics rel. Viduae.

BEATA BACSKA. ECLOGA I.

Menalcas. Bucolus.

Menalcas.

Carpite fragrantemque thymum cytisumque capellae!

Deliciae hae vobis rarae sunt mense Decembri.

– Astrologi fastis, agnina quos mihi pelle

Emi, nunc pecori frigusque nivesque minantur:

Ridet eos Phoebus, campis mitissimus; auras

Spirat adhuc axis tepidas, hiememque putares

Veri jus cessisse suum: tu Bucole plaude.

5

⁴⁸ Tlač je súčasťou mimoriadne rozsiahlej pozostalosti Michala Godru v jeho osobnom fonde uloženom v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine pod signatúrou M 21. Meno autora sa nachádza na konci tlače po druhej ekloge v podobe Mich: Godra. Spôsob uvedenia autorstva je rovnaký, resp. podobný ako v ďalších vyššie uvedených tlačiach Michala Godru.

⁴⁹ Podľa údajov na titulnom liste: Neoplantae, Typis Pauli Jancovics rel. Viduae.

Bucolus.

Ipse ego vera modo tepidi sum veris imago:
Arguit Astrologos falsi mea diphthera villis
Extrorsum versis, humero revoluta sinistro. 10
Pan favet, Hercle! – Gravi me sollicitudine pratum
Angebat sicca sitiens aestate; potenti ast
Pascua Pan nutu gregibus laetissima reddit.

Menalcas.

Pan Bachusque Ceresque suo quasi rura favore
Nostra beare velint certatim. Copia flavi 15
Laudat humum tritici; zea nullis laetior agris
Succrescit, primas Bacsiensis avena nec ulli
Cedet equis laudata. Budam, Pisonis et urbem
Vindobonamque ajunt frumento vivere nostro,
Quo naves onerant Baja, Verbás et Neoplanta. 20

Bucolus.

Vino Kula suo, Verbás dulcique palatum
Et tabaco nasum Futak atque Palanka titillant;
Nec tenuem Bajsaie tulit armoracia famam
Radix, Hippodamas qua saepe medetur equili.

Menalcas.

Si fabricis opus est oleo: dabit illud abunde 25
Napus iis Alparia; restibus anglica multis
Classis eget: propriis Hodságh Apatinque rudentes
Cannabibus tantos praebebit, ut insula texto e
Funibus Europae jungi queat Anglia ponte.

Bucolus.

Jankovacz alit equos, celebratur eisque Kamendin; 30
Pinguibus urbs bobus, cui tu regina dedisti
Et libertatem propriumque Theresia nomen!
Nec majora boves peregrinis cornua campis
Ostentent, quam vel proprio quos gramine pasco.

Menalcas.

In Pálics nobis, in Danubio atque Tibisco 35
Sponte Canali et in hoc natant in retia pisces;
Pinguēs lacte greges Bacska dulcissimo inundant;
Mella fluunt favis, quibus aemula cesserit Hybla.
Me mea vestit ovis, me lina domestica; nostrae
Sericeo proprius niveos Amaryllidis artus 40
Cygneumque tegit bombyx velamine collum.
Terra beata, mihi Canaan est altera Bacska!

– Nec minus heroum forti virtute suorum
 Plana licet campis, nota est super aethera Bacska.
 Majores fuerant nostri, qui Romulidarum 45
 Castra penes Petrovárad adorti „mar ha“ tonabant;
 Ossa ubi Turcarum gelidis abscondita terrae
 Visceribus monstrant Futak et celeberrima Zentha:
 Gloria nostratium tumulis revirescit iisdem.

Bucolus.

Ruderibus veteris Bacs arcis proxima, nunquam 50
 Abluerint Turcam, quae ibi turcica balnea stagnant:
 Fortis Bacska ferum vel sola repelleret hostem.

Menalcas.

Planities fovet haec Musas, favet artibus almis,
 Magnis est foecunda viris, quos docta vetabit
 Musa mori: solum renovat nunc nupera summum 55
 Visio mente virum. – Scis, quam Morgana venustis
 Praestigiis nos Fata ambos suavissima lusit
 Nuper dum natans urbs Zombor in aëre nobis
 Visa est. – Magnifica grandis quid imagine terris
 Praemonstrat natura. – Vir Illustrissimus ille, 60
 – Fama volucris enim mox nobis visa repandit, –
 Quem regno et propriae genuit sua Bacska saluti,
 Auspiciis Summi Comitibus tunc⁵⁰ munus adibat.
 – O, quanto illa dies nobis celebrata triumpho!
 More suo juvenes juncta sibi virgine latum 65
 Formantes orbem laetas duxere choreas, –
 Musicus utriculus numeros dabat; ipse securim
 Captatam saliens Thyrsis jactabat in altum;
 Deinde pedi prendens apicem, nixusque, relapsa
 Mitra, trajecit foveas, agilisque reflexas 70
 Ulmos transsiliit. Quis non laetetur? avitos
 In campos proprii radiat dum gloria nati.

Bucolus.

Facundi Comitibus sapientia diva Supremi
 Aurea secla solo nostro feret! – Ecce, volanti
 Centauro non dissimilis, – rapturus et ipsi 75
 Castori equi cursu palmam, si hippodromus idem
 Cespite designetur utrique in Rakosiensi, –
 Vectus equo fugit Hippodamas huc quadrupedante.
 Ipse comas lato petasus vix margine longas
 Occultare potis, manicis indusium et amplis, 80

⁵⁰ Die 9. Dec. 1841 [poznámka Michala Godru, v pôvodnej tlači označená *, dopl. O. V.].

Et perisoma nigrans, corioque obducta rubenti
Ligneae, dependens loris ampulla, securis
Ipsa, vibrata cito cursu, manualis amicum
Eminus en nobis jam produnt Hippodamanta.
– Hinnit equus laete, laetam fors fert novitatem. 85

Menalcas.

Ipsae ego jucundas res autumo. – Mane virescens
Dum rus pello gregem; baculo suffultus acerno, haec
Ad monumenta viri⁵¹, – quem pigras hincce paludes,
Saepe senex puero narrabat avus mihi, primum
In placidum structo tentasse canale Tibiscum 90
Derivare, putri purgasseque pascua limo, –
Hic memor illius, gravibus dum specto canalem
Navibus et multa malo turgere: volatu
Stridenti aethra super nostrum caput audio scindi.
Suspiciens aquilas versus mea tecta volantes 95
Cerno: casis faustum nostris hinc auguror omen,
– Hippodamas, en, jam frenis spumantibus adstat.

Prozaický preklad básne:

Pastierska báseň, ktorou váženému a urodzenému pánovi Antonovi Knézymu z obce Nemeš Miletic, dňa 20. decembra 1841 povýšenému do úradu podžupana v slávnej Báčskej stolici, blahoželá novovrbaská múza so zbožnou mysl'ou.
V Novom Sade tlačou Pavla Jankovića.

Požehnaná Báčka. Ekloga I.

Menalcas. Bucolus.

Menalcas.

Kozičky, trhajte voňavú materinu dúšku a ďatelinu! Tieto lahôdky sú pre vás v decembri vzácné. Podľa kalendára astrológa, ktorý som si kúpil za baraniu kožušinu, teraz stádu hrozia zima a sneh: k poliam láskavý Phoebus sa mu vysmieva, z neba vanú doteraz teplé vánky, a myslel by si si, že zima odstúpila svoju moc jari: Bucolus, raduj sa.

Bucolus.

Ja sám som pravým obrazom teplej jari: astrológov usvedčuje zo lži moja vypracovaná koža s chlpmi obrátenými smerom von, zvinutá z ľavého ramena. Pri Herkulovi, Pan pomáha! Ťažké starosti mi spôsobuje lúka vyprahnutá suchým počasím; Pan však mocným pokynom vracia stádam veľmi bohaté pastviny.

Menalcas.

Pan aj Bacchus, aj Ceres akoby svojou priazňou chceli opreteký obdarovať naše polia. Hojnosť žltej pšenice chváli pôdu; na nijakých poliach nerastie lepšia kukurica, najvzácnejší

⁵¹ Josepho Kiss primo (cum fratre Gabriele) Canalis Francisci auctori positum hic stat monumentum [poznámka Michala Godru, v pôvodnej tlači označená *, dopl. O. V.].

ovos z Báčky neustúpi ničomu, chvália ho kone. Hovorí sa, že Viedeň, Budín aj Bratislava žijú z nášho obilia, na lode ho nakladajú mestá Baja, Vrbas a Nový Sad.

Bucolus.

Kula a Vrbas štekli podnebie svojím lahodným vínom, Futak a Palanka zasa nos tabakom; a nie zlú povest' priniesol Bajši koreň chrenu, ktorým Hippodamas často lieči konskú stajňu.

Menalcas.

Ak dielne potrebujú olej, hojne im ho dodá repka z Alpáru; anglické loďstvo má nedostatok lán: Hodság (v súčasnosti srb. Odžaci) a Apatin poskytnú toľko povrazov z vlastných konopí, že ostrov Anglicko by mohol byť pripojený k Európe mostom spleteným z povrazov.

Bucolus.

Jankovac chová kone, slávny je vďaka nim Kamendin; vypasenými býkmi je preslávené mesto, ktorému si dala slobodu aj vlastné meno ty, kráľovná Terézia! A nijaké býky na cudzích poliach nemajú silnejšie rohy než tie, ktoré pasiem na mojej tráve.

Menalcas.

V Paliči, v Dunaji a tiež v Tise vďaka kanálu nám plávajú do sietí ryby; vykŕmené čriedy zalievajú najchutnejším mliekom Báčku; medy, pred ktorými ustúpila sokyňa Hybla, tečú z plástov. Mňa odieva moja ovečka, moje vlastné plátno; belostné údy a labutiu šiju našej Amaryllidy zakrýva šat z nášho hodvábu. Báčka je požehnaná zem, pre mňa druhý Kanaán! A rovnako je Báčka preslávená na nebesiach vďaka odvahe a udatnosti svojich hrdinov na šírých bojiskách. Boli to naši predkovia, ktorí napadli tábor Rimanov pri Petrovaradíne a pritom hlasno kričali „Mar ha“; Kde sú ukryté kosti Turkov v chladnej zemi, ukazujú Futak a slávna Senta: Sláva našich krajanov sa zelená na ich hroboch.

Bucolus.

Najbližšie okolie zrúcanín starobylej pevnosti Báč nikdy nevyhladí stopy Turkov, pod vodou sú tu zaplavené turecké kúpele; udatná Báčka by aj sama odrazila krutého nepriateľa.

Menalcas.

Táto rovina podporuje Múzy, žiči blahodárnym umeniam, je bohatá na významných mužov, ktorým učená Múza nedovolí umrieť: teraz nedávne videnie v mysli osviežuje obraz muža v najvyššom postavení. – Vieš, ako nás oboch pôvabným mámením oklamala veľmi príjemná fatamorgána. Nedávno, keď sa nám zjavilo vo vzduchu mesto Sombor, akoby plávalo. – Ako mocná príroda ukazuje svetu budúce veci veľkolepým zjavením. – Ten urodzený muž, – to nám zvestuje letiaca správa, – ktorého pre kráľovstvo a vlastný prospech zrodila drahá Báčka, z vôle hlavného župana ujal sa vtedy (9. decembra 1841) úradu. – Ó, akým veľkým víťazoslávnym sprievodom sme oslávili onen nádherný deň! Podľa svojej obyčaje mládenci spolu s dievčatami utvárajúci široký kruh veselo tancovali, – gajdy udávali melódiu; sám tancujúci Thyrsis vyhadzoval do výšky sekeru; potom chytiac pastiersku palicu, sa vzpriamil, skĺzla mu stužka z hlavy, prekročil jamy a rezko preskočil ohnuté bresty. Kto by sa neradoval, keď na pláne zdedené po predkoch žiari sláva vlastného syna?

Bucolus.

Božská múdrosť výrečného hlavného župana prinesie našej rodnej zemi zlaté časy. – Hľa, cvála sem na štvornohom koni Hippodamas, nie nepodobný uhaňajúcemu Kentaurovi, – hodlajúci ulúpiť aj samotnému Kastorovi palmu víťazstva za preteky na koňoch, ak by pre oboch bola na rákošskom poli vyznačená trávou rovnaká dostihová dráha. Klobúk so širokým okrajom sotva dokáže zakryť dlhé vlasy, tunika so širokými rukávmi, tmavý opasok a drevené, červenou kožou potiahnuté drevené puzdro, visiace na remeni, ručná sekera, rozhojdaná rýchlym behom, hľa toto nám už zďiaľky prezrádza priateľa Hippodama. – Kôň veselo erdží, osud prináša radostnú novotu.

Menalcas.

Ja sám myslím na radostné veci. – Ráno, keď podpierajúc sa javorovou bakoľou vyhľadám stádo na zelenajúce sa pole k tomuto pamätníku muža (*stojí tu pamätník Jozefa Kiša,⁵² ktorý spolu s bratom Gabrielom navrhol stavbu Františkovho kanála), – o ktorom mi ako chlapcovi často rozprával môj dedo, že ako prvý sa pokúsil odvodniť stojaté močiare a vybudovaným kanálom odviesť vodu do pokojnej Tisy, a vyčistil pastviny od potuchnutého blata, – tu naňho spomínam, keď hľadím, ako je kanál plný veľkých lodí a prajem si mnohé veci: počujem, ako sa nad našou hlavou trhá obloha svišťačím letom. Pozerajúc sa do výšky rozoznávam orly letiace k mojim strechám: väčším z toho priaznivé znamenie pre naše domy, – hľa, Hippodamas tu už stojí s uzdu pokrytou penou.

Prvá ekloga (tvorí ju 97 hexametrov, t. j. šesťstopových daktylských veršov) Michala Godru z tlače *Carmen pastorium* vydanej pri príležitosti menovania Antona Knézyho do úradu podžupana Báčskej stolice s názvom Požehnaná Báčka tematizuje oslavu Báčky. Básnická výpoveď je štylizovaná ako dialóg dvoch pastierov s menami Menalcas a Bucolus. Ich mená priamo odkazujú na hlavný zdroj inšpirácie písania bukolskej, pastierskej poézie – Vergília. Pastier Menalcas vystupuje vo Vergiliových eklogách č. 3 a 5, meno Bucolus je latinské pomenovanie pastiera, odvodené z gréckeho substantíva βουκόλος – pastier. Aj niektoré ďalšie postavy vystupujúce v Godrovej ekloge sú inšpirované predobrazom vo Vergiliových eklogách, Thyrsis je arkádsky pastier z eklogy č. 7 (i meno pastiera z Theokritových idýl), u Godru vo verši č. 68: „sám Thyrsis vyhadzoval do výšky sekeru“, Amaryllis je meno pastierky z eklog č. 2, 3, 9, u Godru vo veršoch 40-41: „belostné údy a labutiu šiju našej Amaryllidy zakrýva šat z nášho hodvábu“.

Úvodný obraz pastvín za neobyčajného, takmer letného teplého počasia, ktoré odporuje kalendárovým predpovediam pre mesiac december, navodzuje už od začiatku eklogy situáciu očakávanej mimoriadnej udalosti. Báseň pokračuje striedavým prehovorom pastierov Menalka a Bukola, ktorí oslavujú Báčku ako požehnaný pastiersko-roľnícky kraj, uvádzajúc konkrétne geografické miesta a plodiny, ktoré sa tu pestujú, ako sú pšenica, ovos, tabak, chren, resp. ďalšie poľnohospodárske činnosti ako chov dobytka, koní, rybolov, produkcia medu, vína a oleja, výroba povrazov a odevov. Poľnohospodárske produkty z Báčky sú známe aj mimo jej územia, napr. obilím zásobuje aj mestá Viedeň, Budín a Bratislavu, verše 18-20: „Hovorí sa, že Viedeň, Budín aj Bratislava žijú z nášho obilia, na lode ho nakladajú mestá Baja, Vr-bas a Nový Sad“; plodiny z Báčky sú najlepšie, Godra používa pri opise často porovnanie s negáciou, verše 16, 17; 33-34: „na nijakých poliach nerastie lepšia kukurica, najvzácnejší ovos z Báčky neustúpi ničomu“; „A nijaké býky na cudzích poliach nemajú silnejšie rohy než tie, ktoré pasiem na mojej tráve.“ Oslava pastiersko-roľníckeho života v Báčke je ukončená zvolaním Menalka vo verši 42: „Báčka je požehnaná zem, pre mňa druhý Kanaán!“ Namiesto žánrovo primeraného označenia idyllickej krajiny ako starogréckej Arkádie, využíva Godra vo svojej ekloge biblický motív zaslúbenej, šťastnej zeme použitím pomenovania Kanaán. V kompozícii eklogy pokračuje Godra po opise Báčky ako požehnanej vidieckej, roľníckej a pastierskej krajiny opäť v súlade so žánrovým vymedzením eklogy krátkym historickým exkurzom do slávnych dejín Báčky: napr. verše 47-49 pripomínajú historické miesta bojov miestnych obyvateľov s Turkami: „Kde sú ukryté kosti Turkov v chladnej zemi, ukazujú Fu-

⁵² Ide pravdepodobne o pamätník Jozefa Kiša v meste Sombor, kde v r. 1813 J. Kiš zomrel. Viac o bratoch Kišovcoch v pozn. č. 53.

tak a slávna Senta:⁵³ Sláva našich krajanov sa zelená na ich hrobch.“ Ešte staršiu históriu Báčky tematizuje Godra vo veršoch 45 a 46: „Boli to naši predkovia, ktorí napadli tábor Rimanov pri Petrovaradíne a pritom hlasno kričali ‚Mar ha‘.“ Ako sme uviedli vyššie, Godra nadviazal počas svojho pôsobenia v Kulpíne v r. 1828-31 kontakt s Pavlom Jozefom Šafárikom. Ten vo svojom diele *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* z r. 1826 zaznamenáva rovnakú udalosť.⁵⁴ Vzhľadom na spôsob básnického spracovania uvedeného motívu je možné vysloviť domnienku, že ako vecný zdroj informácie slúžilo M. Godrovi Šafárikovo spracovanie udalosti.

Od verša 53 prechádza Godra od oslavy Báčky k oslave „onoho slávneho muža“ (Antona Knézyho, pozn. O. V.) bez uvedenia jeho mena, to sa vôbec v prvej ekloge v celej básni neobjavuje. Ekloga získava ešte viac oslavný tón až ódického charakteru, pastieri najprv spomínajú na fatamorgánovú víziu, ktorá im predpovedala významnú udalosť, keď sa „onen slávny muž, ktorého Bážka zrodila pre kráľovstvo a vlastný prospech, (...) z vôle hlavného župana ujal svojho úradu“ (verše 60-64). V poznámke pod čiarou je uvedený presný dátum tejto udalosti (9. december 1841), čo opäť zdôrazňuje príležitostnosť a účel básne. Nasleduje takmer etnograficky presný opis ľudových osláv spojených s menovaním podžupana (verše 64-70): mládenci a dievčatá spolu tancovali v kruhu veselé tance, gajdy udávali melódiu, pastier Thyrsis vyhádzoval do výšky sekeru a potom preskakoval ohnuté stromy. Záver eklogy tematizuje vypäté očakávanie príchodu pastiera-posla Hippodama, ktorý prináša radostnú správu o menovaní podžupana. Hippodamas je zobrazený ako uhaňajúci Kentaur, ktorý môže súťažiť v pretekoch na koni s Kastorom, mytologickým hrdinom, najlepším vozatajom a krotiteľom koní. Hippodamas sa v druhej ekloge príležitostnej tlače *Carmen Pastorium* pripojí k postavám pastierov Menalka a Bukola a strieda sa s nimi v prehovoroch. Výraznú dobovú aktualizáciu eklogy M. Godru a jej veľmi konkrétne ukotvenie v prostredí Báčskej stolice predstavuje v úplnom závere básne ústami pastiera Menalka prednesená oslava architektov a staviteľov Františkovoho kanála, ktorý slúžil na prepojenie tokov riek Dunaj a Tisa a odvodnenie močarísk v oblasti Báčky, bratov Jozefa a Gabriela Kišovcov⁵⁵. Verše 87-91 pripomínajú, že Jozef Kiš bol muž, ktorý „ako prvý sa pokúsil odvodniť stojaté močiare a vybudovaným kanálom odvieť vodu do pokojnej Tisy, a vyčistil pastviny od potuchnutého blata“.

Konkrétne situovanie priestoru eklogy do Báčskej stolice s presne uvedenými názvami geografických lokalít a pre ne typických atribútov (plodiny, historické reminiscencie a pod.) koreš-

⁵³ Senta, mesto vo Vojvodine v Srbsku. V bitke pri Sente (Zente) v r. 1697 spojenecké vojská pod velením princa Eugena Savojského definitívne porazili osmanskú armádu a oslobodili Uhorsko. Kónya, Peter a kol.: *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*. Bratislava: Citadella, 2014, s. 327, 329.

⁵⁴ Šafárik, Pavol Jozef: *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Budín, 1826, s. 7. Pasáž uvádzame v slovenskom preklade podľa: Spisy Pavla Jozefa Šafárika. Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí. Preklad z nemčiny Valéria Betáková a Rudolf Beták. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1992, s. 21: „No len čo nastal pokoj, už r. 359, keď sa cisár Konštantín bol stiahol prezimovať do Sirmia, ukázali sa nové húfy Sarmatov, vyhnaných pred rokom na Karpatské pohoria, a keď žiadal od nich vysvetlenie, spočiatku sa síce správali mierumilovne, ale čoskoro, pri jednom rozhovore v Acimincu (dnešnom Petrovaradíne), nečakane, s vojnovým povykom: mar ha, mar ha! usmrťte ho!, vyrútili sa na cisára, lež rímske légie ich predsa len pobili.“ V poznámke pod čiarou Šafárik uvádza aj hláskovú zmenu „a“ na „o“, z čoho podľa neho vyplýva, že „vojnový pokrik (...) by bol *mor ho* a to by nabádalo pokladať kmeň, ktorý vtedy bol pánom krajiny južne od Karpát medzi Dunajom a Tisou, asi za dnešných Slovákov“. Tamže. V tejto zmenenej podobe sa bojový pokrik „Mor ho“ objavil v rovnomennej básnickej skladbe romantického básnika Sama Chalupka z r. 1864.

⁵⁵ Gabriel Kiš (Kiss), 1751, Prešov – 1800, Viedeň, vodoohospodársky inžinier, študoval na vojenskej inžinierskej akadémii vo Viedni. Spolu s bratom Jozefom (1748 – 1813) vypracoval plán výstavby odvodňovacieho a dopravného kanála medzi Monostorszegom a Novim Vrbasom (Františkov kanál). Slovenský biografický slovník. III. zv. K – L. Martin: Matica slovenská, 1989, s. 84, 85.

ponduje so zistením A. Pražáka: „Pri nástupu represantů v úřad zachycovali jejich ctitelé osobnost v jejím prostředí, umiřovali ji geneologicky i v krajinném a přírodním rámci, hleděli, aby plasticky vynikla a odpovídala skutečnosti. Některé podoby provázely malý historický a kulturní poznámkář.“⁵⁶ V súvislosti s interpretovanou básňou M. Godru možno podotknúť, že prvá ekloga neoslavuje ešte priamo Antona Knézyho, resp. neuvádza jeho meno a nejaké ďalšie konkrétne údaje o ňom, Godrovi stačí atribút „vir illustrissimus ille“ (onen slávny muž), ale veľmi konkrétne opisuje a oslavuje Báčsku stolicu, čiže prostredie, krajinu a prírodu, kde oslavovaná osoba žije a pôsobí.⁵⁷

Podľa *Encyklopedie literárních žánrů*⁵⁸ je ekloga lyrická báseň prírodne reflexívneho alebo milostného obsahu, umiestnená do idylického priestoru pastierov, žijúcich len pre lásku a poéziu. Ekloga sa zaraďuje ku klasickým formám idylickej bukolickej poézie. Lyrický subjekt býva štylizovaný do podoby pastiera. V motivickej výstavbe pracuje ekloga s mytologickými a historickými exkurzmi a literárnymi alúziami. Autori mávajú vzdelanecké zázemie a dôkladnú znalosť poetiky svojich predchodcov i súčasníkov. Za reprezentatívne dielo sa považujú Vergiliove eklogy v zbierke *Bucolica* (Spevy pastierske) z r. 42-37 pñl. Popri eklogách mohlo ako významný zdroj inšpirácie slúžiť i ďalšie Vergiliovo básnické dielo, a to *Georgica* (Spevy roľnícke), dokončené v r. 29 pñl. V štyroch knihách napísaných v hexametri Vergilius opisuje a oslavuje pestovanie obilia a práce na poli, ošetrovanie ovocných stromov a vínnej révy, chov dobytka a včelárstvo. Všetky uvedené témy nachádzame aj v Godrovom básnickom spracovaní v ekloge Beata Bacska, samozrejme, vzhľadom na rozsah básne v primerane koncentrovanej podobe. Vergilius (vrátane jeho zbierky *Bucolica*) sa stal až do 18. storočia kanonizovaným školským autorom na výučbu dokonalej latinčiny. Zo školského vyučovania eklog vychádzajú verzologické schémy a preberajú sa súbory citátov, okridlených slov, obrazov, epitet. Uvedené základné charakteristiky žánru eklogy možno identifikovať v prvej ekloge M. Godru z príležitostnej tlačie *Carmen pastoricum*. Ekloga je zložená v hexametroch, báseň je štylizovaná ako prehovor/dialóg pastierov. Opisované prostredie je vidiecka krajina pastiersko-roľníckeho typu, krásna a požehnaná, v súlade s vyššie uvedenou Pražákovou charakteristikou príležitostnej poézie je krajina v Godrovej básni zároveň veľmi konkrétne pomenovaná a špecifikovaná, presne určená, je to Báčska stolica prvej polovice 19. storočia s konkrétnymi názvami lokalít a ich základnými charakteristikami. V súlade so žánrovým znakom využitia mytologických exkurzov Godra ako poeta doctus umiestňuje do svojej eklogy mytologické postavy a motívy: bohovia Phoebus, Bacchus, Ceres, ďalej Múzy, Pan, Kentaur a Kastor. Ako poeta doctus sa Godra prejavuje aj v uplatnení historických exkurzov z dejín Báčky (boje s Turkami a s Rimanmi). Intertextové súvislosti s dielom vzorového autora eklog Vergiliom možno identifikovať o. i. napr. v menách postáv pastierov Menalcas, Thyrsis a pastierky Amaryllis. Za intertextovú súvislosť s dielom súčasného autora možno považovať vyššie uvedené využitie motívu útoku obyvateľov Báčky na rímskych vojakov, ktoré je pravdepodobne inšpirované spracovaním tejto udalosti v diele P. J. Šafárika.

Doteraz neznáma príležitostná tlač M. Godru *Carmen pastoricum* z r. 1841 je dokladom, že ešte v štyridsiatych rokoch 19. storočia sa latinský jazyk používal v literárnej produkcii, minimálne pri tvorbe príležitostnej poézie. Tematicko-motivický rozbor prvej eklogy zároveň ukázal, že M. Godra „vložil“ do svojej básne mimoriadne veľa konkrétnych

⁵⁶ Pražák, Albert: K problematice slovenské příležitostné poesie druhé poloviny osmnáctého a první poloviny devatenáctého století, op. cit., s. 185-186.

⁵⁷ Oslava osoby Antona Knézyho je náplňou druhej eklogy z príležitostnej tlačie *Carmen pastoricum*.

⁵⁸ Mocná, Dagmar – Peterka, Josef a kol.: Encyklopedie literárních žánrů. Praha: Paseka, 2004, s. 133.

geografických názvov a údajov o dobových reáliách z prostredia Báčky, čím aktualizoval žáner eklogy.

Ohlas na latinskú príležitostnú tlač Michala Godru *Carmen pastoricum* z r. 1841 je možné nateraz doložiť v diele slovenského v dolnozemskej prostredí žijúceho a pôsobiaceho prozaika a publicistu Jána Čajaka ml. (1897-1982) *Miscellanea*, ktoré prináša súbor autorových osobných spomienok i úvah o dejinách a kultúre vojvodinských Slovákov od najstarších čias po autorovu súčasnosť. Pri uvažovaní o národnom povedomí Slovákov v Báčke J. Čajak ml. cituje verš z 1. eklogy Godrovej tlače *Carmen Pastoricum*: „Terra beata, mihi Canaan est altera Bácska!“ V poznámke pod čiarou je uvedený preklad do slovenčiny: „Blažená zem, druhý Kanaan mi je Bácska.“⁵⁹ Ďalej sa už Čajak básni nevenuje a neuvádza ani žiadne citáty z nej. Miesto je však dokladom, že v prostredí dolnozemskej slovenskej vzdelancov bola uvedená Godrova príležitostná tlač známa.

Pramene

- Výklad malého katechizmu Dr. Martina Luthera dle Wendela pro slovenské evanj. školy. Spracoval Leopold, evanj. kněz a konsist. radda. V Pešti: Tiskem a nákladem Viktora Horňanského, 1870. 8 + 151 s.
- Jádro náboženství křesťanského ku prospěchu evangelických konfirmanťů do formy rytmovnící veršů vložené v Banátě skze M. A. V Pešti: Tiskem Trattner-Károlyiho, 1844. 72 s.
- Evangelický obrázkový katechismus. Dra Martina Luthera Malý Katechismus v obrazích na dřevě křeslených představený od B. A. Kühle. Slovenský uspořádal, předmluvou opatřil a na svůj náklad vydal Dr. th. J. M. L. Hurban. V Skalici: Tiskem Fr. X. Škarničla Synů, 1868. 12 + 191 s.
- Křesťanský katechismus pro školskou i dospělejší mládež evangelickou. Vysvětlivky Katechismu Luterova a přípravu mládeže ku konfirmácii v sobě obsahující sepsal Štěfan Plačko, S. B. K. v Drénově. V Banské Štýřnici: Písmem Františka Lorbera, 1846. 8 + 86 s.
- Godra, Michal: *Carmen pastoricum*... Nový Sad: Tlačiareň Pavla Jankoviča, 1841.
- Spisy Pavla Jozefa Šafárika. Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí. Preklad z nemčiny Valéria Betáková a Rudolf Beták. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1992.
- Šafárik, Pavol Jozef: *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Budín, 1826.

Literatúra

- Bočková, Hana: *Knihy nábožné a prosté: k nábožensky vzdelávaci slovesné tvorbe doby barokní*. Vyd. 1. Brno: Matica moravská, 2009. 256 s. Knižnice Maticy moravské; sv. 23.
- Brťaňová, Erika: *Kazateľský mesačník slovo života ako kultúrny fakt*. In Gerát, Ivan a kol. (eds.): *Vedy o umeniach a dejiny kultúry*. Bratislava: Ústav dejín umenia SAV, 2013, s. 238-249.
- Conte, Gian Biagio: *Dejiny římské literatury*. Praha: KLP, 2003.
- Čaplovič, Ján: *Dejiny slovenského evanjelického a. v. cirkevného sboru v Kovačici*. Kovačica: SEAVCS, 1928. 241 s.
- Čelovský, Samuel: *Félix Kutlík medzi vojvodinskými Slovákami*. In: *Z kultúrnych dejín Slovákov vo Vojvodine. Výber z textov, autor edičných poznámok, doslovu a registrov Jaroslav Čiep*. Báčsky Petrovec: Miestny odbor Maticy slovenskej v Srbsku, 2010, s. 55-160.
- Jančovic, Ján: *Aradáčsky farár – účastník slovenského boja za slobodu. Padinské zvony, máj 2009, roč. 14, č. 54, s. 10-11*. Dostupné online: <http://www.ecavyu.com/pz/pz54.pdf>
- Harpáň, Michal: *Kto bol a je slovenský dolnozemskej spisovateľ?* In Ambruš, Ivan Miroslav – Hlásnik, Pavel – Unc, Bianca (eds.): *Dolnozemskej Slováci – hranice určenia*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2013, s. 67-78.
- Kónya, Peter a kol.: *Dejiny Uhorska (1000-1918)*. Bratislava: Citadella, 2014.
- Magyarország Vármegyéi és városai. Bács-Bodrog Vármegye II. Budapest, 1909.
- Mocná, Dagmar – Peterka, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004.
- Pražák, Albert: *K problematice slovenské příležitostné poesie druhé poloviny osmnáctého a první poloviny devatenáctého století*. In: *Universitas Carolina. Philologica 2*. Praha: Karlova univerzita, 1956, s. 175-199.
- Saktorová, Helena: *Bibliografia Michala Godru*. In: *Biografické štúdie 14*. Martin: Matica slovenská, 1987, s. 153-171.
- Saktorová, Helena: *Životné osudy a národnokultúrna aktivita Michala Godru*. In: *Biografické štúdie 18*. Martin: Matica slovenská, 1991, s. 30-87.
- Sládek, Miloš: *Na okraj Klugarova Katechizmu aneb O Zibrťovi, Jiráskovi a o kopacím míči*. In Hanzová, Barbora (ed.): *Pokušení Jaroslava Kolára: sborník k osmdesátinám*. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, 2009, s. 204-217.

⁵⁹ Čajak, Ján ml.: *Miscellanea*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1982, s. 79.

Slovník slovenských spisovateľov. Ed. Valér Mikula. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry, 2005.

Slovenský biografický slovník. II. zv. E – J. Martin: Matica slovenská, 1987.

Slovenský biografický slovník. III. zv. K – L. Martin: Matica slovenská, 1989.

Vanko, Juraj Dušan: Dolná zem a evanjelická cirkev. In Ambruš, Ivan Miroslav – Hlásnik, Pavel – Unc, Bianca (eds.):

Dolnozemskí Slováci – hranice určenia. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2013, s. 203-205.

Vojtech, Miloslav: Od baroka k romantizmu. Literárne smery a tendencie v slovenskej literatúre v rokoch 1780-1840.

Bratislava: Univerzita Komenského, 2003.

The Slovak Literature and the Serbian Vojvodina. Two Vojvodian Catechisms and the Latin Eclogue *Beata Bacska*

Erika Brtáňová – Oľga Vaneková

The goal of the first part of the paper is to show that Lower-land Vojvodina (Northern Serbia), which was inhabited in the second half of the 18th century by Slovak evangelicals of the Augsburg confession for economic and religious reasons, was an environment where specific literary culture was created being mainly based on religious and educational literature. It focuses on one of the significant manifestations of this sort of literature, i. e. catechism production, which features two characteristic lines: the original domestic catechism (Matej Ambrózi *Jádro náboženství křesťanského ku prospěchu evangelických konfirmantů – The Core of Christian Religion to the Benefit of Evangelical Confirmands*, 1844) and the adaptation of a translation of a foreign (German) catechism (Leopold Abafi – *Heinrich Wendel: Výklad malého katechismu Dr. Martina Luthera – The Interpretation of Dr Martin Luther's Small Catechism*, 1870). The paper, which is a result of literary and historical research methodologically and empirically anchored in the region of Vojvodina, is the first to clarify the circumstances and the context of creating both of the catechisms, although Abafi's edition of Wendel's catechism (nowadays archived in the parish library in Stará Pazova) is not available in Slovakia at all. Besides the first interpretative probe, which shows to what extent the artistic ambitions of the creators of the editions analysed were fulfilled, it interconnects and reflects on the discussion of the genre of catechism at that time.

The second part of the article deals with occasional print by Michal Godra (1801 – 1874) *Carmen pastorium*, which was published in year 1841 in Novi Sad, when M. Godra was working as the headmaster of the Slovak-German gymnasium in Novi Vrbas, Bácska, Vojvodina. The print consists of two autonomous poems, eclogues, which were written by the author on the occasion of appointing nobleman Anton Knézy as the Vice-ispán of Bácska County. The paper focuses on the first of the eclogues titled *Beata Bacska. Ecloga I. (Blessed Bácska, eclogue I)*, which is composed of 97 lines written in hexameter. The article includes a transcription of the Latin text and a prosaic translation into Slovak. The interpretation of the themes and motifs leads to the conclusion that M. Godra's poem *Beata Bacska* has the genre characteristics of the eclogue: a poetic message, arranged in the form of shepherds' utterances, Bácska is glorified as the idyllic land of shepherds and farmers, some mythological motifs and historical digressions appear and complement the image of the glorified land. In line with the condition of the "occasional nature" of the poem, Godra updates the image of the land using an unusually high number of particular names of the geographical localities in Bácska as well as the period references.